

مراسم نکوداشت علامه طباطبایی (ره)

رئیس دانشگاه قم گفت: حضرت امام بر نظر ابن عربی درباره حضرت نوح که گفته در تبلیغ خود اشتباه کرده است تاخته است.

رئیس دانشگاه قم گفت: حضرت امام بر نظر ابن عربی درباره حضرت نوح که گفته در تبلیغ خود اشتباه کرده است تاخته است.

به گزارش خبرنگار آیین و اندیشه فارس از قم، نشست علمی «بررسی نظریه استخدام و لوازم آن در فلسفه سیاسی علامه طباطبایی» با نظریه‌پردازی آیت‌الله احمد بهشتی، رئیس دانشگاه قم، به همت انجمن مطالعات سیاسی حوزه علمیه قم و با همکاری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی، شب گذشته در سالن همایش انجمن‌های علمی حوزه برگزار شد. سپس، حجت‌الاسلام والمسلمین احمد رضا یزدانی‌مقدم، مسئول انجمن مطالعات سیاسی حوزه در تبیین دلایل تشکیل نشست و عنوان آن گفت: در سال گذشته و سال جاری، بنا داشتیم که این نشست با حضور فرزند گرامی علامه، مرحوم مهندس «سید عبدالباقی طباطبایی» برگزار شود. متأسفانه سال گذشته وی در مسافرت بودند و نتوانستیم از حضورش بهره‌مند شویم و امسال نیز در میان ما حضور ندارد و جا دارد که به خاطر همکاری‌هایی که برای بزرگداشت یاد علامه و بیان ویژگی‌های صاحب تفسیر المیزان داشتند، یاد آن مرحوم را گرامی بداریم.

* مرحوم علامه طباطبایی (ره) عالمی عامل بود

پس از این مقدمه کوتاه از زبان مسئول انجمن مطالعات سیاسی حوزه، آیت‌الله احمد بهشتی به ایراد سخن پرداخت. وی از علامه طباطبایی به عنوان «عالم با عمل» و «عالم عالم» یاد کرد و گفت: مرحوم علامه طباطبایی موقعیت را شناخت، زمان را درک کرد، نیازها را فهمید و خداوند به او استعداد و توفیق داده بود. خدمات بسیار ارزنده و ارزشمندی برای عالم اسلام، حوزه و کشور هم در بعد تألیف و تصنیف و هم در بعد تعلیم و تربیت انجام داد. نویسنده کتاب «هستی و علل آن» در مورد نتیجه تلاش‌های چندین ساله علامه طباطبایی (ره) گفت: علامه (ره) گذشته از شاگردان متعدد و متخصص، نظرانی ارائه داد که در ابعاد مختلف در خور بحث و توجه است حتی اگر وارد بحث‌های فقهی نیز می‌شد چنین حالتی وجود داشت. در اصول نیز حاشیه بر کفایه نوشته اند که چاپ شده است. در بعد تفسیری با ارائه یک روش نو و در فلسفه و کلام توانستند نظرانی را ارائه دهند که در خور تأمل، بسا بسیار مفید، مهم و کارگشاست و از جمله نظرانی که در میان مباحث تفسیری ارائه دادند نظریه استخدام است.

* مرحوم علامه معتقد بود که آغاز شریعت از زمان حضرت نوح (ع) است

آیت‌الله بهشتی در مقدمه‌چینی برای ترسیم «نظریه استخدام» گفت: دیگران و حتی مارکسیست‌ها و «آگوست کنت» هم بر حسب مبانی خودشان ادوار زندگی بشر را گفته‌اند ولی بر اساس آیات شریف می‌توان گفت زندگی اجتماعی انسان دارای سه مرحله است که مرحله اول آن امت واحد بودن مردم است (كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً. بقره/213). در مرحله دوم دوره اختلاف فرا می‌رسد ولی این طور نیست که این دوره تا زمان حضور بشر در زمین استمرار داشته باشد و باید اسم دوره سوم را امت واحد نهایی گذاشت (إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ) در این آیه می‌فرماید همین امت شما به سمت امت واحد دارد می‌رود و این امت آمده است تا امت واحد باشد.

رئیس دانشگاه قم درباره معیار نیل به مرحله آخر گفت: در یک آیه قرآن «عبادت خداوند» (انبیاء/92) و در آیه‌ای دیگر «تقوای الهی» (مؤمنون/52) مطرح شده است. پس یکتاپرستی و تسلیم در برابر ربوبیت حق و پرستش و تقوا در پیشگاه خداوند ملاک رسیدن به این دوره است.

وی افزود: بشر در امت واحد ابتدایی زندگی ساده‌ای داشت که از تمام آنچه در جامعه موجب اختلاف، استثمار و حق‌کشی می‌شود؛ عاری بود. این جاست که مرحوم علامه از این آیه 13 سوره «شوری» استفاده می‌کند که شریعت از زمان حضرت نوح شروع شده است. معنای این سخن این نیست که دین نیز از همین زمان شروع شده چرا که دین اعم از شریعت است. عضو خبرگان رهبری با تأکید بر این که «شریعت» برای اداره زندگی بشر، قانون آورده است، ادامه داد: می‌توان گفت قوانین انبیاء در تمام ملت‌ها، حکومت‌ها و در همه سیستم‌های قانون‌گذاری تأثیر گذاشته است و جدال‌های و قابیل نیز هر چند منجر به قتل شد؛ ولی مانند اختلاف در زمان‌های بعد نبود که ادامه پیدا کند اما اختلاف در زمان‌های بعد جز با ارائه و حاکمیت شریعت راه چاره نداشت.

* مارکسیست‌ها درد را درک کردند اما برای درمان آن به ناصواب رفتند

رئیس دانشگاه قم نظر علامه درباره دلیل اتمام عمر «وحدت اولیه» گفت: نیازها در زندگی اولیه، اندک بود و زندگی به شکلی

ساده می‌گذشت، وقتی زندگی توسعه پیدا کرد نیازهای زیادی پیدا شد به گونه‌ای که یک نفر نمی‌تواند همه حرفه‌ها و مشاغل را داشته باشد. در این جا لازم است که افراد از کار و هنر یکدیگر استفاده کرده، مزد پرداخت کرده و دیگران را استخدام کنند. وی در تبیین واژه «استخدام» گفت: منظور از استخدام در این جا معنای اصطلاحی آن در این زمان نیست بلکه به معنای استفاده از خدمات هم دیگر در مقابل پرداخت وجه است. اختلاف به خاطر استثمار به وجود آمد که در دستورهای دینی بر پرهیز از آن تاکید شده و برای نمونه می‌توان به نامه امیرالمؤمنین به مالک‌اشتر اشاره کرد که به مالک می‌فرماید: «استخدام»؛ ارباب حرف و صنعت‌ها را به خیر و نیکی توصیه کن! (نهج البلاغه، نامه 53) و حتی نسبت به رعایت حقوق حیوانات نیز سفارش شده است. بنابراین با پیدایش مسأله استخدام و به دنبال آن استثمار، ضرورت پیدا کرد که شریعت بیاید.

نویسنده کتاب «استخدام»؛ اندیشه‌ی تربیتی و سیاسی علوی» افزود: مارکسیست‌ها گرچه مبنایشان نادرست است اما قائل به سه مرحله «استخدام»؛ کمونیسم اولیه»، «استخدام»؛ زندگی فئودالیتة و سرمایه داری» و «استخدام»؛ کمونیسم نهایی» هستند که درد را درک کرده‌اند اما جهت درمان آن پیشنهاد انقلاب کارگری و پرولتاریایی را دادند و با وجود این که دین پیام عدالت و سعادت دارد؛ دید غلطی نیز به دین دارند. گرچه شاید به دینی که در اطرافشان بود نگریستند و گفتند «استخدام»؛ دین افیون و افسار توده‌هاست» اما اگر به اسلام می‌نگریستند این عقاید مطرح نمی‌شد. هم چنان که امیرالمؤمنین (ع) قرن‌ها قبل فرمود: من ظالم را مهار می‌کنم و افسارش را می‌کشم! (لَأَقْوَدَنَّ الظَّالِمَ بِخِزَامَتِهِ. نهج البلاغه، خطبه 136).

آیت الله بهشتی سپس «استخدام»؛ قیام به قسط» (حدید/25) و حکم کردن در مسائل اختلافی (بقره/213) را از جمله حکمت‌های بعثت انبیا دانست که با دقت در آیات قرآن به دست می‌آید.

* علامه طباطبایی پرورش‌یافته سنت فلسفی اسلامی - ایرانی است

به گزارش خبرنگار فارس، در ادامه این نشست آیت‌الله بهشتی به برخی پرسش‌های حاضران پاسخ گفت. وی در پاسخ به سؤال «استخدام»؛ موضوع استخدام توسط فلاسفه اسلامی در باب نبوت عامه به کار رفت، آیا احتمال ندارد که علامه طباطبایی همان را آگاهانه در توصیف زندگی اجتماعی به کار برده باشد؟» گفت: علامه طباطبایی پرورش‌یافته سنت فلسفی اسلامی - ایرانی است. این فلسفه ابتدا متعلق به اسلام و سپس متعلق به ایران است. علامه عنایت به نظرات ابن‌سینا، حکمت اشراق و متعالیه دارد ولی ظرافت‌ها و ابتکاراتی در این جا به کار بست، مثلاً به صورت شفاف به بررسی منشأ اختلاف پرداخت و آن را باز کرد. نویسنده کتاب «استخدام»؛ تفسیر روایی و عرفانی سوره نور» در ادامه در پاسخ به پرسشی مبنی بر تعارض نظریه استخدام با ضرورت قرآن که نزول انبیا را بر استخدام و ظلم مقدم می‌داند، بیان داشت: حضرت آدم (ع) پیامبر صاحب شریعت و اولوالعزم نبود و شریعت از زمان حضرت نوح بوده است. نبوت از زمان حضرت آدم بوده است و دین اعم از شریعت است. حضرت آدم احکام ساده‌ای متناسب با زندگی آن روز ارائه کرده‌اند اما چون استثمار نبوده است قوانین زندگی اجتماعی برای حکومت، قضاوت و داوری نداشته است.

* علامه طباطبایی (ره) طرفدار نظریه قرارداد اجتماعی است

بر اساس این گزارش، سؤال دیگری با مضمون «استخدام»؛ نظر علامه طباطبایی درباره اجتماعی بودن انسان به دلیل اصل استخدام، مربوط به تشکیل سیستم قضایی و رفع اختلاف است، آیا استخدام می‌تواند در مسأله اجتماعی بودن انسان مطرح باشد یا اصل تعاون در انسان مقدم بر مراحل تضاد و استخدام است؟» مطرح شد که آیت‌الله بهشتی چنین پاسخ داد: علامه (ره) طرفدار نظریه قرارداد اجتماعی است، یعنی زندگی اولیه، اجتماعی نبوده است ولی بشر به خاطر احتیاج‌ها و نیازهایش ناچار بوده است تن به یک قرارداد نانوشته اجتماعی بدهد و زندگی اجتماعی داشته باشد. در زندگی اجتماعی نیز استخدام مطرح می‌شود و در استخدام، استثمار مطرح می‌شود. بنابراین باید قانون وجود داشته باشد تا بین مردم داوری و حکومت کند.

وی همچنین در پاسخ به پرسشی مبنی بر امکان استنباط نظریه استخدام، استثمار، ارسال رسل و شرایع با توجه به آیه «استخدام»؛ كَانَتْ ظُلُومًا جَهْلًا» (احزاب/72) گفت: «استخدام»؛ ظلوماً جهولاً» زمینه برای اختلاف و استثمار است ولی علامه می‌فرماید ظاهر این آیه مذمت انسان را می‌رساند اما در بیان تعریف و مدح اوست. یعنی؛ ای انسان! از تو انتظار نیست که بسی ظالم و جاهل باشی! به حیوان درنده نیز «استخدام»؛ ظلوم» و «جهول» نمی‌گویند، چون از او توقع نیست ولی به انسان می‌گویند، چون از او توقع می‌رود که چنین نباشد.

* مرحوم علامه (ره) نظر ارسطو در مدنی‌الطبع بودن انسان را نمی‌پذیرد

آیت‌الله احمد بهشتی در بخش دیگری از این نشست علمی در پاسخ به پرسش خبرنگار فارس مبنی بر ابداعی بودن یا نبودن نظریه استخدام گفت: پیش از این نیز گفتم که زمینه‌هایی در آثار دیگران مانند «استخدام»؛ ابن‌سینا» و قرارداد اجتماعی «روسو» مطرح شده، اما نمی‌دانم علامه تا چه میزان با نظریه قرارداد اجتماعی ارتباط داشته است. البته گاه علامه نظری داده و بعد معلوم می‌شود که این نظریه در غرب هم بوده و بدون اطلاع از آن نظریه غربی، آن را طرح کرده است. در مباحث تفسیر میزان این را مطرح می‌کنند که انسان به خاطر قرارداد اجتماعی، زندگی اجتماعی داشته است. یعنی؛ علامه آنچه را ارسطو و دیگران گفته‌اند که انسان «استخدام»؛ مدنی‌الطبع» است؛ قبول ندارد، ولی لازم داشت که زندگی اجتماعی داشته باشد. زندگی اجتماعی آن عواقب و لوازم را هم در پی دارد.

وي در پاسخ به اين پرسش که «استخدام يك روند طبيعي بوده، اما استخدام تشريعي يا وضعي به چه دليل مذموم است؟» گفت: بيان نشد که اصل استخدام مذموم است؛ بلکه مناسب است که انسان‌ها از مهارت و دانش يکديگر بهره برده و حقوق آن را نيز بپردازند. درباره حقوق کارگر گفته شده که پيش از اين که عرق کارگر بخشد، دستمزدش را بدهيد، اما عوارض استخدام که استثمار و بهره‌کشي است را بايد نفي کرد و جلوي آن را گرفت.

* شهيد مطهري هيچ‌گاه در مقابل استادش (علامه طباطبائي) موضع نگرفت

آيت‌الله بهشتي در پاسخ به پرسش ديگري که ارتباط نظريه استخدام و نظريه انسان «مدني الضرورة او بالفطرة» را جويبا شده بود، بيان داشت: نظريه مذکور نمي‌تواند در طول نظريه استخدام قرار گيرد بلکه اين دو نظريه در عرض همدیگرند. هر کدام از اين نظريات ديگري را نفي مي‌کنند و هيچ يك مکمل ديگري نيستند.

وي همچنين در پاسخ به اين شبهه که چرا استاد شهيد مطهري نظريه علامه را توجيه کرده و قبول ندارد، اذعان داشت: مگر مي‌شود نظريه استخدام را قبول نکرد؟ در نظريه استثمار مي‌توان خدشه کرد، اما استخدام امري طبيعي است، بگويبید در کجا استاد مطهري اين سخن را گفته‌اند تا ببينيم منظورشان چه بوده است.

رئيس دانشگاه قم ادامه داد: علاوه بر اين، اخلاق شهيد مطهري اين بود که هيچ‌گاه موضعي صريح در مقابل استادش نفي گرفت، مثلاً شهيد مطهري تفريري متفاوت از برهان صديقين در شرح رئاليسم نسبت به تقرير علامه مطرح کرده‌اند و هيچ جا اشاره نمي‌کنند که علامه نظرشان بر اين نبوده است. در يادداشت‌هايش نيز هرگاه از علامه سخن مي‌گفت؛ مي‌نوشت: «روحي له الفداء». در صحبت‌هاي خصوصي و عمومي نيز هيچ وقت ياد نداريم که در مقابل علامه موضع گرفته باشد.

* نظريه استخدام در امور معنوي بر حفظ قداست‌ها تأکيد دارد

آيت‌الله بهشتي در پاسخ به پرسش که حدود و قلمرو قاعده استخدام را جويبا شده بود، گفت: نمي‌توان افراد را در زمينه کسب‌هاي حرام استخدام کرد و بايد جلوي آن را گرفت. عرضه و خريد خدمت در اين حيطه از لحاظ شرع مقدس به کلي ممنوع است. به گزارش خبرنگار فارس، در اين قسمت از نشست پرسش «مرحوم علامه از استخدام مفاهيم و کلمات نيز سخن گفته است، آيا مي‌توان اين قاعده را در باب باورها و ارزش‌ها نيز تسري داد و گفت نياز به استخدام افراد جهت شکل‌گيري وحدت اجتماعي به حوزه باورها و ارزش‌ها نيز راه يافته است؟» مطرح شد. آيت‌الله بهشتي نيز در پاسخ گفت: قداست مسائل عقيدتي، اخلاقي و تربيتي بايد حفظ شود، مثلاً طلبه‌اي استخدام شود که برايمان تبليغ کند، يا کسي برايمان اذان بگويد، حتي استخدام قاضي را نيز اجازه نمي‌دهيم که در مقابل قضاوت [توسط اشخاص] مزد به او پرداخت شود؛ بلکه بايد زندگي او از طريق بيت‌المال تأمين شود. قداست‌ها در امور معنوي بايد حفظ شود.

اين استاد حوزه و دانشگاه در تبیین جایگاه نظريه استخدام با توجه به بعد روحاني انسان گفت: اجير کردن انسان براي روزه، نماز، حج و تلاوت استيجاري در شرع جايز است و استخدام محسوب مي‌شود اما حدود و شرايط استخدام بايد رعايت شود.

* حضرت امام (ره) بر عرفان «ابن‌عربي» ايراد وارد مي‌کند

در اين بخش از نشست يکي از حضار گفت: نظريه استخدام در کتاب «اصول فلسفه و روش رئاليسم» و در «رساله اعتباريات» آمده است و شهيد مطهري در پاورقي روش رئاليسم، بر نظريه استخدام اشکال مي‌کند، علامه اصل استخدام را فطري مي‌داند و شهيد مطهري فطرت را از رذائل دور مي‌داند.

آيت‌الله بهشتي ضمن تشکر از فرد پرسشگر به دليل از ذکر نشاني و منبع گفت: بايد بررسي کرد که آيا واقعاً استخدام از رذائل است يا از لوازم زندگي انسان است؟ اين جاي بحث دارد. فطري هم باشد اشکال ندارد گرچه بيان شد که علامه معتقد است معلول قرارداد اجتماعي است.

به گزارش خبرنگار فارس، در اين قسمت از نشست، بحث نامه امام خميني (ره) به گورباچوف و ارجاع وي به ابن‌عربي و همچنين برخي عبارات در کتب ابن‌عربي مانند «فصوص الحکم» مطرح شد که رئيس دانشگاه قم در پاسخ گفت: اين قضيه را بايد در کنار تعليقات حضرت امام بر فصوص در نظر گرفت که ابن‌عربي درباره حضرت نوح گفته که در تبليغ خود اشتباه کرده است و بر «تنزيه» تکیه کرد و از «تشبيه» فاصله گرفت. در حالي که اگر مثل پیامبر ما جمع بين اين دو مي‌کرد موفق مي‌شد.

نويسنده کتاب «هستی و علل آن» ادامه داد: حضرت امام مي‌فرمايد نمي‌دانم اين چه عرفاني است که به فرعون و قارون و ... که مي‌رسد نهايت تعظيم را دارد ولي وقتي مي‌رسد به پيغمبر اولوالعزم که بر مسند عصمت نشسته اين گونه سخن مي‌گويد. مشابه همين قضيه نيز درباره حضرت داود نقل شده که امام در آن جا نيز به صورت محکم و قاطعانه با آن برخورد کرده است.

بر اساس اين گزارش، نشست علمي «بررسي نظريه استخدام و لوازم آن در فلسفه سياسي علامه طباطبائي» ساعت 20:30 شب گذشته در سالن همایش انجمن‌هاي علمي حوزه به کار خود پايان داد.

– گزارش از حجت‌الاسلام جواد باقري

